

Al llibre *Muntanyes maleïdes* de Josep Coll (1993) –que aporta un gran cabal de narrativa oral recollida a l'angle nord-oest del domini lingüístic– trobem un relat amb un estrany títol: “El triple real” (1993: 148-150). Dit molt resumidament, “El triple real” el protagonitza «un xicot d'Andorra que festejava amb una mossa de la Massana» i, amb els camins i mitjans de transport que hem de suposar a les Valls d'Andorra en el temps antic en què la història se situa, el festeig no deixava de ser accidentat: cada nit l'enamorat havia de fer a peu «el forat de la Grella, un congost del riu Valira», espantosament solitari, «estret i fosc», que s'allargava entremig d'unes quantes «fites diabòliques», com ara la Cadira del Diable o el Grau de la Sabata, que el maligne havia marcat amb la seua presència. Així diu que el festejador, «una nit que tornava cap a casa a les talúries, en el moment d'entrar al lloc més estret de l'engorjat, va sentir un gran pet de música al seu darrere». L'aparició era, segons reporta Josep Coll, una «misteriosa orquestra» que anava «tocant els instruments com si fessin una cercavila. Eren el “triple real”, una banda de músics que sota les ordres del dimoni tocaven de nit pels boscos».

Deixem estar ara el xicot d'Andorra, al moment que invocava sant Antoni, per si el salvava del mal pas, i preguntem-nos: per què aquest nom de «triple real» per a denominar els músics infernals?

Cap de les accepcions de *triple* no té una mínima relació lògica amb la realitat designada. Podria tractar-se d'una deturpació? Fóra possible remuntar-se, d'alguna manera, fins a un estadi anterior de la tradició i establir-ne el nom original?

De fet el *DCVB* ens ofereix una pista que sembla segura: l'entrada *trip*, que hi podria estar relacionada, i ens reenvia a *trib*, en el sentit de 'tribu', documentat a Llull, a *Les Vides de sants rosselloneses*, i a Joan Roís de Corella, sempre referint-se a 'tribus d'Israel'. Si consultem el *DECat* (s.v. *tribut*, p. 829b) trobem que el mot es documenta també a *L'Espill* de Jaume Roig, amb idèntic significat i sempre en el mateix context bíblic: «Acordaren / fos son marit, / pel ram florit, / Joseph, jueu, / vell, del trib seu».

Ara bé, al *DCVB* trobem una segona accepció per a *trib* que té ja una relació més aparent amb el contingut del «triple real», i és que *trib* també pot voler dir, figuradament: 'Soroll, avalot'. Sens dubte som ara molt més prop del «pet de música», que és com descriu Josep Coll (1993:149) l'efecte sonor de la irrupció dels músics

infernals enmig de la nit fosca i solitària, al fons del forat de la Grella. La informació del *DCVB* (s.v. *trib*, p. 517a) prové del *Diccionari Aguiló*, que documentava aquesta segona accepció a la Plana de Vic, pel que fa a la parla oral. I pel que fa a la documentació escrita, l'Alcover-Moll aporta una dada definitiva, de la *Rondalla de Rondalles*: «Armen atra brega... y hagueren vist vostés Galavardeus a capollet que no igualava un trip real...».

Posats de costat, *trip real* i *triple real* deuen ser dues variants d'una mateixa denominació, l'una per al País Valencià de mitjan segle XVIII i l'altra per a l'Andorra de darreries del segle XX, de les quals, almenys per antiguitat, la primera hauria de semblar la més genuïna. Sens dubte ens trobem pel bon camí.

Cal afegir encara, a tot això que he dit, una dada, una documentació antiga de la paraula *trib* que no trobem ni a l'Alcover-Moll ni al Coromines, allunyada del context religiós i bíblic, que s'acosta molt més al nostre interès: *trib* en el sentit de grup, seguici o comitiva probablement confusa o tumultuosa, amb matís despectiu. Parle de la *Breu descripció dels mestres que anaren a besar les mans de sa majestat del Rei Don Felip*, de Gaspar Guerau de Montmajor (Ontinyent, 1557-Alcalá de Henares, 1600). El text deu ser poc posterior al fet en què s'inspira: el besamans que van fer els professors de la Universitat de València al rei Felip II, a darreries de gener o primeries de febrer de l'any 1586, al palau reial de València, on va acudir el claustre en ple a retre-li homenatge. Gaspar Guerau de Montmajor, catedràtic de la mateixa universitat ell també, encara que expulsat del càrrec per conducta escandalosa el 1581, va descriure així l'esdeveniment cívica (Guerau de Montmajor 1999: 111): «*Del corral brut / de les escoles / de beceroles, / gran nuvolada / e cavalcada / de cada trip / al rei Phelipp / ne fan viatge, / que mai pasage / de arenés viu / passar lo riu / que tant duràs*».

Evidentment, cal entendre *universitat* per «corral brut de les escoles de beceroles» i ben probablement *facultat* per «trip». En l'obra de Gaspar Guerau de Montmajor, el mot *trib* ha guanyat un valor expressiu que convé al sentit del «triple real» andorrà i al context narratiu de la *Rondalla de rondalles* (editada el 1768) del –curiosament, també– ontinyentí fra Lluís Galiana (Ontinyent, 1740-1771). El mot apareix en un passatge que narra una baralla de nit enmig del carrer, amb trabucades incloses (Galiana 1986: 210):

Amorraren una boca negra als bultos drets que no féu mala prova, perquè en l'arruixada que tirà en bolcà asta uns tres o quatre, y al bordell! En açò picà la mosca, y hagueren vist vostés galavardeus a capollet, que no igualava un trip real.

El llenguatge ric i savorós de la *Rondalla* sovint es mostra resistent a la comprensió. La «boca negra» és, sens dubte, un trabuc, que en aquest cas, en *provar-lo*, va donar tan bon resultat que, en l'«arruixada» de metralla que va fer contra les siluetes d'homes o «bultos drets», en tombà tres o quatre. Sembla que això va fer l'efecte d'una *picada de mosca* i, pel que fa a «galavardeus a capollet», cal entendre-ho com a galifardeus tan estrets i abundants com el pètals en un capoll de flor, amb un resultat de confusió i rebombori superior al que produiria un «trip real».

Fins ací arribaríem amb l'exposició de les dades documentals que ens podrien aclarir, almenys en part, la natura del «triple real», o reial, recollit de la tradició oral per Josep Coll, per a Andorra, i publicat a *Muntanyes maleïdes*. Per sort, però, la tradició viva actual no s'exhaureix amb els seus materials. L'any 1996 jo mateix en vaig trobar alguns que les completen o complementen amb una innegable coherència. Va ser per la regió de la Mariola i el Benicadell.

Així, a Beneixama, en la comarca de l'Alcoià, un jove, Francesc Sarrió Camarasa afirmava que al seu poble es feia servir l'expressió «trip real» significant *escàndol, gran avalot*; i això mateix m'assegurava la senyora Teresa Castelló per a Beniarres. En aquest darrer poble, al Comtat de Cocentaina, vaig rebre molta més informació, que passe tot seguit a exposar. La mateixa senyora Teresa Castelló afirmava que:

el trip real [...] eren unes bailarines o unes dones o unes bruixes que anaven ballant mig en conill o mig nuetes [...] i feien molt d'escàndol, i [...] Déu les va castigar a què estigueren sempre per el món, [...] tota l'eternitat hasta que el món s'acabara, [...] i encara van pel món. [...] Si es dien *el trip* serà perquè n'hi havien tres, o jo què sé quantes serien! [...] Això ho he sentit contar sempre, de xicoteta. [...] Inclús dien els agüelos de antes: «Sí, sí, [...] que jo, una nit en molta fosca, [...] jo ho vaig sentir». [...] Inclús a voltes, quan han armat una escandalera en una casa, [...] diuen: «[...] Açò pareix que siga un trip real!»

La senyora Maria Domínguez, cosina germana de l'anterior i també natural de Beniarres, corroborava les seues afirmacions, i afegia:

[Déu] els va dir que pegarien voltes tota la vida pel món, [...] sempre ballant. [...] [Hi havia vells] que ho havien sentit. [...] No sé dir-te [...] si és «trip» o «tip», però jo em pense que és trip: ma mare dia «el trip real». [...] [Els integrants del trip real] de la una de la nit en avant eixien.

La senyora Enriqueta Navarro, de 89 anys d'edat (parlem de l'any 1996), afirmava:

[El trip real era] que anaven per ahí dalt i ballaven, a deshora de la nit, i jo no ho vaig sentir mai [...], pegant voltes [...] allà amunt [...]; però com jo m'ajocava: les huit, jo no les he sentides mai en l'hivern. [...] [Hi havia persones que] l'havien vist, però encà que me'n recorde, estan tots en l'atre món. [...] Ballant diu que anaven [...] tocant les guitarres [...] per l'atmòsfera eixa d'allà amunt.

La senyora Ana López Vilaplana, de 69 anys d'edat, va dir:

El trip real era [...] [que] antes hi havien bruixes [...] i diu que per la nit [...], però això seria de temps molt antic, diu que se n'anaven al barranc del Port [de Salem?], a mitjanit, les que eren bruixes, [...] allí; o después s'ajuntarien en algun atre puesto [...] i armaven lo que era trip real: [...] que ballaven, que cantaven, que feen... les seues coses.

La senyora Trinidad Moncho, de 89 anys d'edat, va ser l'única a oferir una gènesi del trib real:

Diu que antes [...] les persones s'havien de distraure [...] i no hi havien les coses d'ara, i feen balls en moltes cases; i diu que hi havia un ball a trencacoll: [...] molt de personal i molt divertits. [...] I en això, en una festa que estaen, un diu: «Xe, [...] parem, [...] perquè passa el combregar», que entonces duien el Nostre Senyor quan uno estava molt malaltet. Res, i no vaen fer cas i van seguir a la seua. I això es diu el trip real, i encara va pel món. El Nostre Senyor els va castigar i van castigats pel món. [...] I jo he sentit dir que algunes persones ho han sentit: [...] els hòmens que s'alcen matí. [...] S'alçaven a regar, que tenien les tandes: la u a la una de la nit, l'atre a les dos. [...] I diu que molts han sentit això.

Molt proper a Beniarrés, al poble de Planes de la Baronia, el senyor Juan Oltra, deia:

Ací, quan veus aixina un xiquet molt espavilaet i d'estos sabudets que hi han, prompte li diuen: «Eu! Eixe pareix que haiga anat en el trip real». [...] Ací hi havia un home [...] que els pares estaven en l'ermita d'ací: una família de treballaors, i molt valents; i una distància d'un quilòmetre [...] hi havia un mas que es dia el maset del Sord. I el tio Miquel aquell [...] de l'ermita del Sant Cristo de Planes [...] moltes nits en l'hivern se n'anava a vetlar al maset del Sord, perquè allí hi haven unes quantes xiques fadrines, i [...] a voltes anava algú d'ací del poble i tocaen i ballaen. I eixe home sí que diu que una nit, passant-se'n del maset del Sord a l'ermita, va sentir el trip real. [...] Diu: «Vaig sentir com un escarot de música i cançons, i va passar volant, [...] quan passava de Clarent al Portell, [...] música i cançons; però no es vea res».

El *trib real*, doncs, tal com es conserva en la tradició actualment viva, almenys en un parell de pobles del Comtat de Cocentaina, si pel nom es relaciona amb «triple real» d'Andorra, pel cantó del contingut narratiu més aviat es relaciona amb els «Balladors empedreïts», llegenda també recollida al mateix *Muntanyes maleïdes* (Coll 1993: 174-175), punt de partida d'aquest treball.

Aquests balladors s'havien aparegut als voltants de la masia del cal Perot, del poble de Montanissell, al terme de Coll de Nargó, a la comarca de l'Alt Urgell. L'aparició consistia en una música de flabiol que «sonava molt amunt, cap al cel de la banda de Setcomelles». Només se sentia la música, sense acompanyament de «cap llum ni figura estranya», de forma que «a poc a poc, el flabiol anava avançant pel cel, de ponent cap a llevant» fins que va desaparèixer.

Estranyats, els que havien observat aquell fenomen, ho van comentar a la masia, i la padrina de la casa els va informar que es tractava d'una parella de balladors i un músic que, per no haver-se aturat de ballar en una festa major quan «es va presentar a la plaça el capellà, portant el viàtic per a un malalt». El capellà els va maleir i, a conseqüència d'això, «les seues ànimes no poden descansar en pau». El seu càstig és que «tots tres donen voltes al món sense parar, de manera que de tant en tant, se senten passar de nit pel cel».

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, A.; MOLL, F. (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*, vol 10 , Palma, Moll.
- COLL, J. (1993): *Muntanyes maleïdes*, Barcelona, Empúries.
- COROMINES, J. (1983-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 8 vol., Barcelona, Curial.
- [DCVB] V. ALCOVER, A.; MOLL, F. (1930-1962)
- [DECat] V. COROMINES, J. (1983-1991)
- GALIANA, L. (1986): *La Rondalla de rondalles* (Estudi lingüístic i edició de Joan PELLICER), València, Ajuntament d'Ontinyent-Institut de Filologia Valenciana-Universitat de València.
- GUERAU DE MONTJAMOR, G. (1999): *Breu descripció dels mestres que anaren a besar les mans a sa majestat del rei don Felip*, València, Universitat de València.